

Міністерство освіти і науки України
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

ШУСТОВА НАТАЛІЯ ЮРІЇВНА

УДК 378.041:373.3.016 (043.3)

**ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
ЗДАТНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ У ПРОЦЕСІ
ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Вінниця – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, Міністерство освіти і науки України, м. Вінниця.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор,
Матяш Ольга Іванівна,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського,
завідувач кафедри алгебри і методики
навчання математики, м. Вінниця.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
Хомич Лідія Олексіївна,
Інститут педагогічної освіти і освіти
дорослих НАПН України,
заступник директора з наукової роботи, м. Київ;

кандидат педагогічних наук, доцент
Червінська Інна Богданівна
Державний вищий навчальний заклад «Прикарпатський
національний університет імені Василя Стефаника»,
доцент кафедри педагогіки початкової освіти,
м. Івано-Франківськ.

Захист відбудеться «19» грудня 2017 року об 14⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 05.053.01 у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського за адресою: 21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32, корпус № 2, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32) та на сайті університету: vspu.edu.ua.

Автореферат розісланий «17» листопада 2017 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Коломієць А. М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Зусилля сучасних перетворень в освіті України спрямовані на вироблення та реалізацію нових теоретичних і практичних основ розбудови освітнього середовища, що здатне до саморегуляції відповідно до викликів суспільного розвитку. За експертними оцінками, найбільш успішними на ринку праці в найближчій перспективі будуть фахівці, які вміють самостійно навчатися впродовж життя, критично мислити, самостійно визначати цілі та досягати їх, тобто самостійно розвиватися. У цьому контексті педагогічна освіта має перетворитися на розвивальне середовище, в якому майбутні вчителі набувають необхідних професійних компетентностей, формують уміння самостійно оволодівати новими знаннями впродовж майбутньої професійної діяльності та самостійно розвивати необхідні педагогічні якості.

Фахова підготовка майбутнього вчителя початкових класів у закладі вищої освіти має стати реальною основою і гарантією забезпечення його успішності в професії. Закономірним є переміщення акцентів у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів із завдань формування професійних знань, умінь і навичок на завдання формування їхніх професійних компетентностей, серед яких здатність до самоосвіти, самовдосконалення, саморозвитку. Актуальною є проблема переходу від установки на розвиток студента до установки на формування його здатності до саморозвитку у майбутній професійній діяльності. Важливого значення набуває належний культурно-особистісний розвиток майбутнього вчителя, що уможливорює глибоке ціннісно-вмотивоване ставлення до виконання професійних обов'язків і наполегливий пошук шляхів розв'язання актуальних навчально-виховних завдань.

Теоретичним підґрунтям виконання поставлених завдань можуть бути психолого-педагогічні аспекти формування готовності до професійної діяльності (Г. Балл, І. Бех, Л. Виготський, Б. Вульф, О. Газман, Г. Звенигородська, В. Зінченко, О. Киричук, Л. Кулікова, А. Маслоу, Б. Мастерів, В. Рибалка, М. Ценко, Г. Цукерман та ін.); педагогічні дослідження проблеми самовдосконалення та саморозвитку вчителя (Л. Зязюн, В. Маралов, Л. Мітіна, М. Монтессорі, В. Петрук, О. Пехота, Г. Селевко, В. Сластьонін, В. Сухомлинський та ін.); теоретико-методологічні основи професійної підготовки майбутнього вчителя (О. Акімова, Г. Васянович, С. Гончаренко, Р. Гуревич, А. Коломієць, О. Куцевол, О. Матяш, Н. Ничкало, Г. Тарасенко, В. Фрицюк, В. Шахов та ін.); дослідження фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів (О. Будник, Я. Гаєвець, С. Дубяга, Н. Калита, Л. Коваль, О. Комар, С. Мартиненко, С. Сковрцова, Л. Хомич, І. Червінська та ін.). Окремої уваги потребують психологічні аспекти саморозвитку особистості (Н. Бітянова, С. Максименко, Б. Мастерів, Г. Цукерман та ін.).

Аналітичний огляд наукової педагогічної літератури дозволяє стверджувати, що складний і багатоаспектний характер проблеми професійного саморозвитку фахівця приваблює багатьох науковців, як в Україні так і за її межами. Різні аспекти саморозвитку та професійно-особистісної самореалізації студентської молоді розглядаються в роботах В. Алфімова, В. Андрєєва, Д. Богоявленської, В. Ільчук, В. Козинець, Ю. Лобейка, Я. Пономарьова, О. Стахової, Н. Чинкіної, В. Штифурак та ін.

Наукові розвідки українських дослідників зосереджувалися на формуванні потреби майбутніх педагогів у творчому саморозвитку (І. Федотова), проектуванні Я-концепції творчого саморозвитку студентів на основі змісту навчання педагогічних дисциплін (І. Голованова), педагогічних умовах професійно-творчого саморозвитку майбутнього вчителя (М. Костенко), педагогічних технологіях творчого саморозвитку студентів у процесі педагогічної практики (Г. Медяник), формуванні готовності до професійного саморозвитку майбутніх педагогів-музикантів (П. Харченко), майбутніх учителів математики (С. Соколовська), майбутніх учителів мистецьких спеціальностей (Н. Чорна) та інших.

У контексті нашого дослідження особливий інтерес становлять дисертаційні роботи щодо різних аспектів професійного саморозвитку майбутніх учителів початкових класів, що виконані в Україні за останнє десятиліття. У дисертації А. Ратушинської обґрунтовано педагогічні умови формування самоосвітньої компетентності майбутніх учителів початкових класів: упровадження інтегрованого підходу, як особливої форми пізнавальної і практичної діяльності, що уможливило реалізацію принципів цілісності, безперервності, інтеграції та розвитку; розвиток позитивної мотивації майбутнього вчителя початкових класів до формування самоосвітньої компетентності; організація навчання на суб'єкт-суб'єктних стосунках; упровадження кредитно-модульної та інформаційно-комунікаційної технологій. Проблему підготовки майбутніх учителів початкових класів до самоосвітньої діяльності досліджували також Л. Себало та Н. Воропай. У дисертації Л. Красюк теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено формування основ професіоналізму майбутніх учителів початкових класів у процесі моделювання педагогічних ситуацій. У роботі О. Гандабури теоретично обґрунтовано та експериментально апробовано педагогічні умови формування мотивації професійного саморозвитку майбутніх учителів початкових класів у процесі їхньої професійної підготовки: створення особистісно орієнтованого освітнього середовища; упровадження педагогічної підтримки у набутті досвіду професійного саморозвитку; міжпредметна інтеграція професійної та гуманітарної підготовки майбутніх учителів початкових класів. Педагогічні умови творчого саморозвитку особистості студента педагогічного коледжу в процесі вивчення культурологічних дисциплін досліджувала О. Слободян. У дисертації А. Бистрюкової теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено проєктивну технологію формування готовності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкових класів.

Отже, питання особистісного розвитку майбутнього вчителя, вдосконалення науково-методичної системи підготовки майбутніх педагогів постійно знаходяться в полі зору вітчизняних учених. Хоча теоретичні основи самоосвіти, самовдосконалення, самовиховання та саморозвитку особистості вчителя розроблені в Україні досить ґрунтовно, практичний інструментарій і методика формування механізму саморозвитку особистості майбутнього вчителя початкової школи розроблені, обґрунтовані та реалізовані ще недостатньо. У проаналізованих нами психолого-педагогічних дослідженнях достатньо ґрунтовно досліджено педагогічні умови саморозвитку особистості студента педагогічного навчального закладу, однак потребують аналізу прийоми та засоби педагогічного впливу на особистість

майбутнього вчителя початкової школи з метою забезпечення розвитку показників його здатності до професійного саморозвитку у цілісній системі його фахової підготовки.

На нашу думку, фахова підготовка майбутніх учителів початкової школи потребує якісних змін щодо реалізації завдання формування здатності до професійного саморозвитку в зв'язку із суперечностями:

- між потребою сучасних учителів початкової школи у професійному саморозвитку та відсутністю сформованої здатності до такого розвитку, як результату професійної підготовки у вищому закладі вищої освіти;
- між високим рівнем розробленості теоретичних основ саморозвитку майбутнього вчителя та низьким рівнем їх реалізації в цілісній системі підготовки вчителя в педагогічних навчальних закладах;
- між необхідністю цілеспрямованої підготовки майбутніх учителів початкової школи до професійного саморозвитку та недостатньою розробленістю методик формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів у процесі їхньої фахової підготовки.

Отже, нагальна потреба українського суспільства в різнобічно розвиненому вчителів, здатному до професійного саморозвитку, а також зумовлене цим завдання для педагогічних навчальних закладів у реалізації науково обґрунтованої методики формування такої здатності майбутнього вчителя початкової школи, спричинили вибір теми дисертаційного дослідження **«Формування у майбутніх учителів початкової школи здатності до професійного саморозвитку у процесі фахової підготовки»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського відповідно до теми наукових досліджень кафедри педагогіки «Теоретико-методичні засади формування загальнопедагогічної компетентності сучасного вчителя в контексті становлення європейського простору вищої освіти» (державний реєстраційний номер 0115U002571), кафедри алгебри та методики навчання математики «Підвищення ефективності підготовки вчителів математики в умовах розвитку вищої освіти в Україні» (протокол № 7 від 21.12.2005 р.) та Вінницького обласного комунального гуманітарно-педагогічного коледжу «Удосконалення форм, методів та технологій навчання з метою розвитку професійної майстерності педагога» (протокол № 1 від 28.08.2014 р.).

Тема дисертації затверджена Вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 10 від 27.01.2016 р.) та узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 26.04.2016 р.).

Мета дослідження полягає в розробленні, теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці методики формування здатності до професійного саморозвитку в майбутніх учителів початкової школи у процесі їхньої фахової підготовки.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови формування здатності

до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи в процесі фахової підготовки.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що рівень здатності до професійного саморозвитку в майбутніх учителів початкової школи підвищиться за таких організаційно-педагогічних умов: стимулювання мотивації до професійного саморозвитку; удосконалення методів і прийомів організації самостійної пізнавальної діяльності студентів; спрямованість удосконалення педагогічної діяльності викладачів на формування основ професійного саморозвитку майбутніх фахівців; оволодіння студентами прийомами і засобами професійного саморозвитку; створення праксеологічного середовища закладу вищої освіти.

Відповідно до поставленої мети і гіпотези визначено такі **завдання дослідження**:

1. Визначити сутність і теоретичні засади формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи.
2. З'ясувати критерії, показники та рівні сформованості здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи.
3. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність організаційно-педагогічних умов формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи та розробити модель формування цієї здатності у процесі їхньої фахової підготовки.
4. Підготувати і впровадити в освітню практику науково-методичний супровід формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи.

Для досягнення поставленої мети в роботі були використані такі загальнонаукові **методи дослідження**: метод теоретичного узагальнення, якісного аналізу та синтезу – для уточнення змісту понять: здатність до професійного саморозвитку, основи професійного саморозвитку вчителя; системного аналізу – для визначення теоретичних засад формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи; моделювання для визначення складових методики формування необхідної здатності майбутніх учителів; емпіричні (анкетування, спостереження, співбесіди, узагальнення позитивного педагогічного досвіду, педагогічний експеримент) – для визначення показників і рівнів сформованості здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів; анкетування для діагностики та поточного аналізу успішності експериментальної роботи; педагогічний експеримент для перевірки ефективності запропонованих організаційно-педагогічних умов формування здатності до професійного саморозвитку в майбутніх учителів початкової школи в процесі фахової підготовки; методи математичної статистики для обробки результатів експериментальної роботи.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в роботі:

вперше визначено і теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи (стимулювання мотивації до професійного саморозвитку; удосконалення методів і прийомів організації самостійної пізнавальної діяльності студентів; спрямованість удосконалення педагогічної діяльності викладачів на

формування основ професійного саморозвитку майбутніх фахівців; оволодіння студентами прийомами і засобами професійного саморозвитку; створення праксеологічного середовища закладу вищої освіти); *з'ясовано та обґрунтовано* критерії (загальна здатність студента до особистісного саморозвитку; здатність до вдосконалення власної фахової діяльності; здатність до вдосконалення професійних якостей; здатність до ефективної самотійної діяльності з метою професійного зростання; здатність до реалізації технології професійного саморозвитку) та *конкретизовано* показники здатності до професійного саморозвитку студентів за кожним критерієм; *з'ясовано* рівні (високий, достатній, середній і низький) сформованості здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи; *розроблено та експериментально апробовано* структурно-функціональну модель формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи з урахуванням сучасних вітчизняних і закордонних напрацювань щодо професійно-особистісного розвитку педагога;

уточнено зміст ключового поняття дослідження «здатність майбутнього вчителя початкової школи до професійного саморозвитку» (важлива складова сформованості його професійних компетентностей, результат фахової підготовки у педагогічному навчальному закладі, який полягає у сформованості основ професійного саморозвитку вчителя) і *вдосконалено* методи, організаційні форми і засоби фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи до професійного саморозвитку;

дістали подальшого розвитку наукові положення щодо освітньої роботи зі студентами закладів вищої освіти, що готують майбутніх учителів початкової школи.

Практичне значення дослідження полягає: у розробці методичного супроводу реалізації організаційно-педагогічних умов формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи; у з'ясуванні та вдосконаленні методичного інструментарію формування досліджуваної здатності; у розробці та апробації діагностичної методики визначення рівнів сформованості здатності до саморозвитку особистості майбутнього вчителя початкової школи; у розробці комплексу рекомендацій викладачам закладів вищої освіти щодо використання педагогічних прийомів і діагностичних методик з метою підготовки для професійного саморозвитку студентів педагогічного навчального закладу. Укладено практичний poradnik «Формування основ професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи у процесі фахової підготовки» та навчально-методичний комплекс спецкурсу «Основи професійного саморозвитку вчителя».

Експериментальна база дослідження – Вінницький обласний комунальний гуманітарно-педагогічний коледж, Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Чортківський гуманітарно-педагогічний коледж імені Олександра Барвінського. В педагогічному експерименті взяли участь 618 студентів напряму підготовки «Початкова освіта» та 16 викладачів педагогічних коледжів та університетів.

Апробація результатів дисертаційної роботи здійснювалась на:

- *міжнародних науково-практичних конференціях*: «Педагогіка і психологія в епоху глобалізації – 2014» (Будапешт, 2014); «Проблеми математичної освіти – 2015» (Черкаси, 2015); «Проблеми та перспективи фахової підготовки вчителя математики» (Вінниця, 2015); «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Вінниця, 2015); «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2016); «Розвиток інтелектуальних умінь і творчих здібностей учнів та студентів у процесі навчання дисциплін природничо-математичного циклу «ІТМ*плюс – 2017»» (Суми, 2017);

- *всеукраїнських науково-практичних конференціях*: «Актуальні проблеми науки та наукових досліджень» (Вінниця, 2015, 2016); «Інформаційні технології в освіті та науці» (Мелітополь, 2015); «Реалізація наступності в математичній освіті: реалізація та перспективи» (Одеса, 2016); «Методичний пошук вчителя математики» (Вінниця, 2017) та під час обговорення результатів дослідження на кафедрах педагогіки і професійної освіти та алгебри і методики навчання математики Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, на засіданнях предметно-циклових комісій Вінницького обласного комунального гуманітарно-педагогічного коледжу.

Досвід роботи з упровадження результатів дослідження було вивчено та узагальнено методичною радою Вінницького обласного комунального гуманітарно-педагогічного коледжу (довідка № 114/01-06 від 16.05.2017 р.), рекомендовано до впровадження в практику роботи Чортківського гуманітарно-педагогічного коледжу імені Олександра Барвінського (довідка № 181 від 28.04.2017 р.), Барського гуманітарно-педагогічного коледжу імені Михайла Грушевського (довідка № 139 від 05.05.2017 р.), Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 06/34 від 23.06.2017 р.), Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського (довідка № 1407/24 від 29.06.2017 р.).

Публікації. За матеріалами дослідження опубліковано 19 робіт, з яких 9 – у фахових виданнях (зокрема 2 публікації в зарубіжних наукових виданнях), 7 – апробаційного характеру, 3 – наукові праці, які додатково відображають результати дисертації.

Структура дисертації. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (237 найменувань), 19 додатків на 56 сторінках, 5 таблиць на 5 сторінках, 5 ілюстрацій на 5 сторінках. Повний текст дисертації складає 219 сторінок, основний зміст роботи викладений на 175 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено мету та завдання, об'єкт, предмет, методи експериментального дослідження, сформульовано гіпотезу, розкрито наукову новизну роботи, її практичну значущість. Вказано на зв'язок дисертаційного дослідження з науковими програмами, планами та темами, представлено відомості про впровадження та апробацію основних результатів дослідження.

У першому розділі – **«Теоретичні засади формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи»** розглянуто змістову сутність базових понять дослідження (професійний саморозвиток вчителя, здатність до професійного саморозвитку майбутніх учителів, основи професійного саморозвитку майбутніх учителів); вітчизняний і зарубіжний досвід підготовки майбутніх учителів початкової школи; психолого-педагогічні аспекти формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів; критерії та показники сформованості здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи.

Пріоритетним завданням українських педагогічних ВНЗ є нині пошук резервів якісного поліпшення умов фахової підготовки вчителів з урахуванням сучасних цінностей в освіті. Нові орієнтири проявляються в різних напрямках: у побудові системи неперервної освіти; реалізації нових підходів у корекції цілей і вдосконаленні змісту фахової підготовки майбутнього вчителя; активному використанні нових педагогічних технологій тощо. За таких умов розробка та обґрунтування спеціальних методик формування необхідних здатностей майбутніх учителів початкової школи набуває особливої значимості. Значний потенціал вбачаємо в з'ясуванні та обґрунтуванні методичного інструментарію реалізації сучасних надбань української педагогічної науки щодо саморозвитку особистості у практиці підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Аналіз результатів науково-педагогічних досліджень останніх років дозволив з'ясувати, уточнити та конкретизувати сутність основних понять нашого дослідження: професійна самоосвіта, професійне самовдосконалення, особистісний саморозвиток, професійний саморозвиток. Посилаючись на дослідження Я. Москальової, під професійним саморозвитком майбутнього вчителя розуміємо умотивований, цілеспрямований, поступовий процес особистісного становлення та трансформації якостей студента педагогічної спеціальності на основі взаємодії внутрішньо значущих й активно сприйнятих зовнішніх факторів і який спрямований на усунення перешкод у самовдосконаленні, самозростанні та реалізацію власного потенціалу у підвищенні рівня професійної компетентності. Систематизуючи погляди науковців, професійну самоосвіту майбутнього вчителя (цілеспрямовану самостійну діяльність з удосконалення наявних і придбання нових професійно значимих знань) ми розглядаємо як необхідну складову його професійного самовдосконалення (свідомої діяльності майбутнього вчителя, спрямованої на підвищення рівня професійної компетентності), яка, в свою чергу, є складовою професійного саморозвитку майбутніх учителів (процесу якісних змін майбутнього педагога, які характеризуються вдосконаленням і оновленням його професійних якостей).

На основі аналізу джерельної бази пропонуємо власне визначення *здатності майбутнього вчителя початкової школи до професійного саморозвитку* - це важлива складова сформованості його професійних компетентностей, результат фахової підготовки у педагогічному навчальному закладі, який полягає у сформованості основ професійного саморозвитку вчителя. *Основи професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи* ми розглядаємо як певну систему показників сформованості у нього необхідних знань, умінь і якостей, які

мають забезпечити у майбутньому ефективність процесу професійного саморозвитку вчителя. Сформованість основ професійного саморозвитку в студентів педагогічних коледжів та університетів ми розглядаємо як передумову їхнього професійного зростання у майбутній педагогічній діяльності.

Аналіз ключових аспектів формування фахових компетентностей майбутніх учителів початкової школи в педагогічній освіті США, Великобританії, Німеччини, Франції та Польщі дозволив виокремити актуальні чинники зарубіжного досвіду формування фахової компетентності майбутніх учителів початкової школи: організація шкіл професійного розвитку, які забезпечують набуття інтенсивного практичного досвіду; спонукання студентів до визначення й обґрунтування власної позиції щодо будь-якого питання; закріплення персонально за кожним майбутнім учителем викладача-наставника; виважений відбір абітурієнтів з необхідними розумовими та особистісними якостями; запровадження комунікативних тренінгів; проходження педагогічної практики на базі шкіл, де майбутні вчителі отримують місце роботи; модульний характер профільної підготовки вчителя; модернізація стандартів підготовки вчителів; інтегративна професійна підготовка; планомірна профорієнтаційна робота; проходження річної інтернатури в інноваційних закладах освіти.

В наукових розвідках українських дослідників накопичена значна теоретична база моделей та умов підвищення якості фахової підготовки майбутнього вчителя. Важливе значення у формуванні здатності до професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи відіграють психолого-педагогічні аспекти, оскільки на них базуються всі механізми та рушійні сили професійного саморозвитку майбутнього вчителя. В основі професійного саморозвитку вчителя лежать механізми самоприйняття та самопрогнозування, які не втрачають свого значення впродовж тривалого періоду і слугують підґрунтям для подальшого розвитку. На етапі навчання в педагогічному навчальному закладі мають бути забезпечені виражені зовнішні впливи, що сприятимуть формуванню здатності до професійного розвитку особистості майбутнього вчителя.

На основі здійсненого факторного аналізу сукупності основних чинників, які впливають на процес формування основ професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи, нами були виокремлені організаційно-педагогічні умови формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи та визначені й обґрунтовані критерії здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи. Наш науковий інтерес полягав у виокремленні такого набору показників здатності майбутнього вчителя початкової школи до професійного саморозвитку, які по-перше, можна розглядати як певну базу для прояву інших показників професійного розвитку вчителя, по-друге, які можна розглядати як певний результат фахової підготовки майбутнього вчителя у педагогічному навчальному закладі.

У другому розділі – **«Методичний супровід реалізації організаційно-педагогічних умов формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи»** визначені та обґрунтовані організаційно-педагогічні умови формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи та запропоновано відповідну модель їх реалізації;

розкрито особливості методики формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи; визначено та обґрунтовано ефективні прийоми та засоби формування здатності до професійного саморозвитку у майбутніх учителів початкової школи; конкретизовано методичний інструментарій формування цієї здатності у процесі вивчення однієї із навчальних дисциплін фахової підготовки майбутнього вчителя.

Для запуску механізму професійного саморозвитку майбутнього вчителя необхідно створити відповідні сприятливі умови. Студент має чітко усвідомити, яким він є, якого рівня професійної здатності досягнув, яким може бути в майбутньому. Чим глибше відбувається це усвідомлення, тим ефективнішим може бути процес професійного саморозвитку майбутнього вчителя, а також процес професійного саморозвитку вчителя у майбутньому.

На основі аналізу та узагальнення результатів наукових досліджень і власного багаторічного досвіду практичної діяльності в педагогічному коледжі нами було виокремлено п'ять вагомих факторів, які ми використали у побудові та дослідженні методики формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи: стимулювання мотивації до професійного саморозвитку; удосконалення методів і прийомів організації самостійної пізнавальної діяльності студентів; спрямованість педагогічної діяльності викладачів на формування основ професійного саморозвитку майбутніх учителів; оволодіння студентами прийомами і засобами професійного саморозвитку; створення праксеологічного середовища. Сутність реалізації організаційно-педагогічних умов формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи полягала у спеціальній організації навчально-пізнавальної діяльності студентів, із застосуванням спеціальних методів, прийомів, засобів, орієнтованих на формування основ професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи. Для з'ясування та обґрунтування ефективності прийомів і засобів формування здатності до професійного саморозвитку у майбутніх учителів початкової школи нами апробовано методи (самопостереження, самооцінка, моделювання, навчальні ситуації, обмін досвідом, бесіди, дискусії, вивчення педагогічного досвіду, стимулювання мотивації навчання, інтерактивні методи, метод проєктів), прийоми («Оціни себе», «Відстрочена відгадка», «Втримай власну позицію», «Навчаючи, учись», «Поясни нове», «Спіймай помилку», «Часових обмежень», «Шпаргалки», «Найкраще завдання», «Рефлексія власної діяльності» та ін.), форми роботи (лекції, практичні заняття, лабораторні заняття, ділові ігри, захист проєктів, самостійна робота, педагогічна практика, спецкурс, участь у конференціях, методичні об'єднання викладачів, обговорення актуальних питань в професійно-орієнтованих чатах і блогах) та засоби формування основ професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи.

Значні можливості для формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи виявлені нами у процесі апробації розробленого у нашому дослідженні спецкурсу «Основи професійного саморозвитку вчителя», вибіркового курсу навчально-методичного доповнення, який поглиблює, розвиває та інтегрує зміст фахової підготовки майбутнього вчителя, розширюючи можливості організаційно-методичного інструментарію формування необхідних

професійних здатностей. Основні завдання спецкурсу «Основи професійного саморозвитку вчителя»: діагностика наявності індивідуальних особливостей студентів, які необхідні для професійного саморозвитку; формування мотивації до особистісного та професійного зростання; ознайомлення з прийомами, методами та засобами професійного саморозвитку; створення умов формування необхідних знань і вмінь професійного саморозвитку. Створений нами навчально-методичний комплекс спецкурсу «Основи професійного саморозвитку вчителя» містить: пояснювальну записку, зміст навчальної програми, навчально-тематичний план, плани практичних і лабораторних занять спецкурсу, питання та орієнтовні ситуаційні завдання до заліку, методичні рекомендації з підготовки до практичних і лабораторних занять.

Методичний інструментарій формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів ми розглядаємо як узгоджену систему спеціальних методів, прийомів і засобів, послідовне і методично виважене використання яких забезпечує ефективність формування основ саморозвитку майбутніх учителів початкової школи. Одним із чинників формування здатності до саморозвитку майбутніх учителів початкової школи ми вважаємо вмотивоване застосування усіма викладачами фахових дисциплін різноманіття спеціально відібраних прийомів і засобів. До основних сучасних засобів формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи ми відносимо: ресурси мережі Інтернет, електронні підручники, педагогічні програмні засоби, спеціально спрямоване професійне мовлення, навчальні ситуації та моделювання, мультимедійні проектори, інтерактивні дошки. Важливого значення надаємо усвідомленню доцільності та методичній виваженості використання викладачем кожного з перерахованих дидактичних засобів.

У третьому розділі – **«Дослідно-експериментальна перевірка ефективності методики реалізації організаційно-педагогічних умов формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи»** висвітлено організацію та етапи проведення педагогічного експерименту, представлено результати експериментальної перевірки методики формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи; проведено кількісний та якісний аналіз одержаних даних, зроблено висновки щодо динаміки показників здатності до професійного саморозвитку у майбутніх учителів початкової школи та висновки щодо гіпотези нашого дослідження.

Дослідно-експериментальна робота здійснювалася впродовж дев'яти років. З метою встановлення наявного стану сформованості здатності до професійного саморозвитку у майбутніх учителів початкової школи було проведено констатувальний експеримент. З'ясовано, що з одного боку, нова школа потребує вчителів, які уміють послідовно й наполегливо працювати над власним професійним зростанням, а з іншого, в педагогічних навчальних закладах переважає система підготовки, яка характеризується недооцінюванням ролі професійного саморозвитку у підвищенні фахового рівня майбутніх учителів. Значна кількість студентів недостатньо обізнані із сутністю нових вимог до професійної діяльності вчителя; поверховим є розуміння значущості професійних знань, умінь і навичок; недостатньо реалізуються теоретичні надбання української педагогічної науки щодо

формування здатності до професійного саморозвитку майбутнього вчителя; відчувається брак навчально-методичного забезпечення формування основ професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи. Виявлено невеликий відсоток студентів, які прагнуть професійного саморозвитку і досягли в цьому напрямі певних результатів. Результати спостереження та бесіди з викладачами дали можливість констатувати недостатню навчально-пізнавальну активність більшості студентів, що свідчить про низький рівень мотивації до навчання та до професійного саморозвитку зокрема. У зв'язку з цим нами було зроблено висновок про необхідність пошуку шляхів поліпшення ситуації та надання допомоги викладачам щодо комплексу методів, прийомів і засобів формування здатності студентів до професійного саморозвитку.

Аналіз результатів формувального експерименту дозволив зробити висновок, що розроблені й використані нами прийоми та засоби формування здатності до професійного саморозвитку сприяли позитивному зростанню показників здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи. Значну роль у формуванні та розвитку таких показників професійного саморозвитку як розвинене логічне і критичне мислення, володіння навичками планування, проектування, пізнавальна активність, уміння використати набуті знання у практичній діяльності, відіграють ідеальні засоби навчання, зокрема мова, задачі, схеми, умовні позначення тощо. Констатовано, що використання комунікативних ситуаційних задач є ефективним засобом для усвідомлення необхідності розвиватися в професії, стимулювання мотивації до навчання, до самостійної роботи і, як наслідок, ефективним засобом формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкових класів. У процесі формувального експерименту ми прийшли до висновку, що побудова фахової підготовки майбутнього вчителя початкової школи на базі технології контекстного навчання сприяє послідовному наближенню студента до майбутньої професійної діяльності. У процесі дослідно-експериментальної роботи визначено і перевірено критерії сформованості здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи:

- *критерій загальної здатності до особистісного розвитку* (показники: розвинене логічне і критичне мислення; володіння навичками планування, проектування; пізнавальна активність; уміння використати набуті знання у практичній діяльності);
- *критерій здатності студента до вдосконалення власної діяльності* (показники: здатність до осмислення та оцінювання власних можливостей з подолання утруднень, проблем; уміння оцінювання результатів своєї діяльності; уміння використовувати прийоми удосконалення власної діяльності; здатність отримати необхідну інформацію шляхом самостійного опрацювання джерел; здатність до визнання помилок і корекції власної діяльності);
- *критерій здатності майбутнього вчителя до вдосконалення професійних якостей* (показники: усвідомлення необхідності розвиватися в професії; володіння системними професійними знаннями; здатність аналізувати та порівнювати досвід педагогічної діяльності);
- *критерій здатності до ефективної самостійної діяльності з метою*

професійного зростання (показники: ефективність самостійної пізнавальної діяльності; здатність до самопостереження та самоаналізу; знання про джерела, форми та способи самоосвіти вчителя);

- *критерій здатності до реалізації технології професійного саморозвитку* (показники: наявність знань про професійний саморозвиток учителя; розуміння методів і прийомів професійного саморозвитку вчителя; здатність самостійно визначити мету та завдання власного професійного саморозвитку; здатність самостійно виділити етапи власного професійного саморозвитку; уміння самостійно підібрати доцільні методи та засоби саморозвитку).

Використання різноманітних діагностичних методик і методів перевірки гіпотези дослідження впродовж контрольного етапу формувального експерименту дали можливість: визначити рівні сформованості здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи; систематизувати та проаналізувати результати формувального експерименту та підтвердити ефективність запропонованої методики формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи.

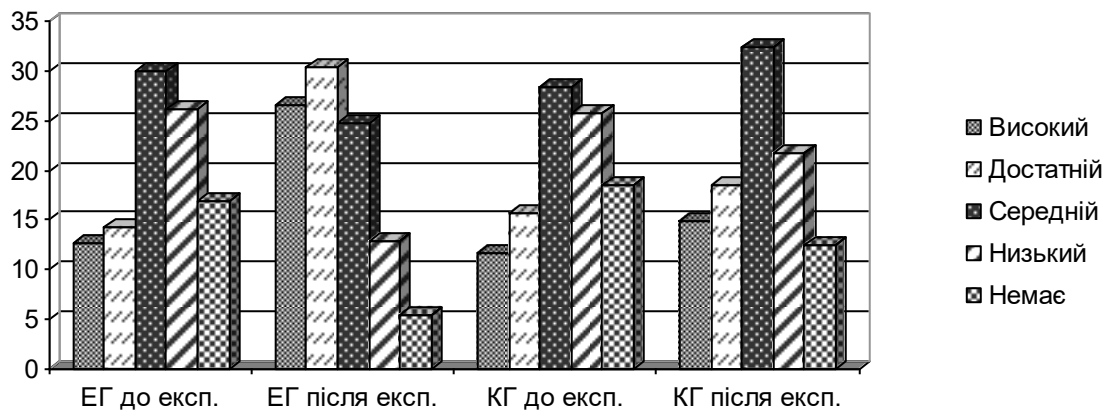

Рис. 1. Динаміка сформованості здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи

Результати узагальнювального експерименту показали, що відбулося незначне зрушення рівнів сформованості показників здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи (3-6 %) у контрольних групах і значне зрушення цих показників у студентів експериментальних груп. Згідно результатів проведеного дослідження, в експериментальних групах на 14 % зростає кількість студентів з високим рівнем сформованості показників здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи, на 16,1 % зростає кількість студентів з достатнім рівнем сформованості показників здатності до професійного саморозвитку. Як наслідок, на 13,4 % зменшилась кількість студентів з низьким рівнем сформованості показників здатності до професійного саморозвитку і на 11,5 % зменшилась кількість студентів, у яких був відсутній будь-який рівень сформованості здатності до професійного саморозвитку.

Одержані результати були піддані статистичній обробці за допомогою критерію Колмогорова-Смірнова.

Рівні сформованості здатності до професійного саморозвитку
майбутніх учителів початкової школи в експериментальній
та контрольній групах

Рівень здатності	Частота в експериментальній групі	Частота в контрольній групі
Високий	81	12
Достатній	137	89
Середній	90	172
Низький	-	37
Обсяг вибірки	$n_1 = 81+137+90 = 308$	$n_2 = 12+89+172+37 = 310$

Нульова гіпотеза (зазначена в дослідженні методика формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи не має позитивного впливу) була відхилена й маємо підстави стверджувати, що запропоновані нами форми, методи, прийоми та засоби формування основ професійного саморозвитку майбутніх учителів більш ефективно впливають на формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи, ніж традиційна система фахової підготовки майбутнього вчителя. Таким чином, ми зробили висновок про підтвердження ефективності запропонованої нами методики формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні теоретично обґрунтовано новий підхід до розв'язання проблеми формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи у педагогічних навчальних закладах, що підтверджується експериментальною перевіркою. Результати дослідження дали можливість сформулювати такі висновки:

1. Теоретичний аналіз філософської та психолого-педагогічної літератури дозволив визначити професійний саморозвиток вчителя як цілеспрямований процес розвитку власних особистісних і професійних якостей, заснований на взаємодії внутрішніх і, свідомо сприйнятих зовнішніх факторів, та спрямований на підвищення рівня професійної компетентності.

З'ясовано, що професійна самоосвіта майбутнього вчителя (цілеспрямована самостійна діяльність з удосконалення наявних і придбання нових професійно значимих знань) є необхідною складовою його професійного самовдосконалення (свідомо діяльність майбутнього вчителя, спрямована на підвищення рівня професійної компетентності), яка, в свою чергу, є складовою професійного саморозвитку майбутніх учителів (процес якісних змін майбутнього педагога, які характеризуються вдосконаленням та оновленням його професійних якостей).

Професійний саморозвиток майбутніх учителів варто розглядати як складний багатокомпонентний процес, що залежить від багатьох чинників, визначальними серед яких є професійне самопізнання, професійна самоосвіта та професійне самовдосконалення.

Основи професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи визначено як певну систему показників здатності майбутніх учителів до тих видів

діяльності, сформованість яких має забезпечити ефективність процесу професійного саморозвитку.

Здатність майбутнього вчителя початкової школи до професійного саморозвитку розуміється як важлива складова сформованості його професійних компетентностей, результат фахової підготовки у педагогічному навчальному закладі, що полягає у сформованості основ професійного саморозвитку вчителя.

Теоретико-методологічне підґрунтя формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів становлять такі загальнонаукові підходи: гносеологічний, комплексний, особистісний, діяльнісний, акмеологічний, аксіологічний, синергетичний, інтегративний, праксеологічний тощо.

2. У дослідженні визначені й обґрунтовані критерії сформованості в майбутніх учителів початкової школи здатності до професійного саморозвитку: *критерій загальної здатності студента до особистісного саморозвитку* (показники: розвинене логічне і критичне мислення; володіння навичками планування, проектування; пізнавальна активність; уміння використати набуті знання у практичній діяльності); *критерій здатності студента до вдосконалення власної діяльності* (показники: здатність до осмислення та оцінки власних можливостей з подолання утруднень, проблем; уміння оцінки результатів своєї діяльності; уміння використовувати прийоми удосконалення власної діяльності; здатність отримати необхідну інформацію шляхом самостійного опрацювання джерел; здатність до визнання помилок та корекції власної діяльності); *критерій здатності майбутнього вчителя до вдосконалення професійних якостей* (показники: усвідомлення необхідності розвиватися в професії; володіння системними професійними знаннями; здатність аналізувати та порівнювати досвід педагогічної діяльності); *критерій здатності до ефективної самостійної діяльності з метою професійного зростання* (показники: ефективність самостійної пізнавальної діяльності; здатність до самостереження та самоаналізу; знання про джерела, форми та способи самоосвіти вчителя); *критерій здатності до реалізації технології професійного саморозвитку* (показники: сукупність знань про професійний саморозвиток вчителя; розуміння методів і прийомів професійного саморозвитку вчителя; здатність самостійно визначити мету та завдання власного професійного саморозвитку; здатність самостійно виділити етапи власного професійного саморозвитку; уміння самостійно підібрати доцільні методи та засоби саморозвитку).

З'ясовані й експериментально перевірені рівні сформованості здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи: високий, достатній, середній і низький.

3. Визначено й теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи: стимулювання мотивації до професійного саморозвитку; вдосконалення методів та прийомів організації самостійної пізнавальної діяльності студентів; спрямованість удосконалення педагогічної діяльності викладачів на формування основ професійного саморозвитку майбутніх фахівців; оволодіння студентами прийомами і засобами професійного саморозвитку; створення праксеологічного середовища. Розроблено модель формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи, що включає систематизовані та

логічно взаємопов'язані принципи, методи та прийоми формування необхідної якості у студентів. Ключове значення для ефективності процесу формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи має дотримання принципів: активності, самостійності, послідовності, добровільності. Доведено, що вказані нами організаційно-педагогічні умови забезпечують позитивну динаміку сформованості показників здатності до професійного саморозвитку в майбутніх учителів початкової школи за усіма критеріями. Результати дослідно-експериментальної роботи підтвердили, що самоспостереження, самооцінка, моделювання навчальних ситуацій, обмін досвідом, бесіди, дискусії, вивчення позитивного педагогічного досвіду, інтерактивні методи, метод проектів є ефективними методами формування здатності майбутніх учителів початкової школи до професійного саморозвитку. До ефективних прийомів формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи відносимо: «Оціни себе», «Відстрочена відгадка», «Втримай власну позицію», «Навчаючи, учись», «Поясни нове», «Спіймай помилку», «Часових обмежень», «Шпаргалки», «Найкраще завдання», «Рефлексія власної діяльності» та інші. Ефективними формами формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи визначено ділові ігри, захист проектів, спеціально організовані самостійна робота та педагогічна практика, спецкурс, участь у конференціях, методичних об'єднаннях викладачів, обговорення актуальних питань в професійно-орієнтованих чатах і блогах тощо. Ефективність організаційно-педагогічних умов та моделі формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи доведена результатами педагогічного експерименту, позитивними відгуками викладачів і майбутніх учителів, які брали участь в експерименті.

4. Підготовлено і впроваджено в освітню практику педагогічних закладів вищої освіти розроблений в межах дисертації науково-методичний супровід формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи. Професійні якості, які необхідні для ефективного професійного саморозвитку майбутніх педагогів, закладаються безпосередньо викладачами закладів вищої освіти, які в своїй професійній діяльності мають широко використовувати різноманітні дидактичні прийоми. Системи наборів таких прийомів мають бути невід'ємною складовою навчально-методичного комплексу кожної навчальної дисципліни. Особлива увага акцентована на спецкурсі «Основи професійного саморозвитку вчителя», який розроблений з метою поліпшення умов формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх фахівців у педагогічних закладах вищої освіти. Основні рекомендації щодо використання науково-методичного забезпечення формування здатності до професійного саморозвитку в майбутніх учителів початкової школи конкретизовані на прикладі навчання математики у педагогічному коледжі. У підготовлених нами навчально-методичних посібниках для викладачів закладів вищої освіти презентовано прийоми та засоби, що забезпечують умови ефективного формування усіх показників здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи.

Результати педагогічного експерименту підтвердили ефективність авторської моделі, яка забезпечує належну результативність процесу формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи у процесі фахової

підготовки. Так в експериментальній групі на 14 % зросла кількість студентів з високим рівнем сформованості показників здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи, на 16,1 % зросла кількість студентів з достатнім рівнем, на 5,2 % зменшилася кількість студентів з середнім рівнем, на 13,4 % зменшилась кількість студентів з низьким рівнем і на 11,5 % зменшилась кількість студентів, у яких був відсутній будь-який рівень.

Результати дослідження не вичерпують усіх аспектів проблеми формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи, що зумовлено сучасними тенденціями інноваційного розвитку вищої педагогічної освіти. Ці аспекти вмотивовують доцільність подальших наукових досліджень за такими перспективними напрямками, як підвищення рівня компетентності науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти щодо формування здатності майбутніх фахівців до професійного саморозвитку; організація психолого-педагогічного супроводу формування здатності майбутніх учителів до професійного саморозвитку; а також удосконалення методики формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи на основі використання найсучасніших інноваційних технологій освіти.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Шустова Н. Ю. Теоретичні аспекти формування основ професійного саморозвитку майбутніх учителів / О. І. Матяш, Н. Ю. Шустова // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. праць. – Вип. 41 / Редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2015. – С. 399-404.
2. Шустова Н. Ю. Чинники формування математичної компетентності майбутніх учителів молодшої школи в контексті зарубіжного досвіду / Н. Ю. Шустова // Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. – Вип. 17 (350). – Черкаси, 2015. – С. 55-63.
3. Шустова Н. Ю. Контекстне навчання як умова формування основ професійного самовдосконалення майбутнього вчителя початкової школи / Н. Ю. Шустова // Наукові записки. – Серія: Педагогічні науки. – Випуск 141. Частина II. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. – С. 155-159.
4. Шустова Н. Ю. Критерії та показники сформованості основ професійного самовдосконалення майбутніх учителів початкової школи / Н. Ю. Шустова // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. праць. – Вип. 43/ редкол. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2015. – С. 520-525.
5. Шустова Н. Ю. Психолого-педагогічні засади формування основ професійного самовдосконалення майбутніх учителів початкової школи / Н. Ю. Шустова // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми// Зб. наук. праць. – Вип. 46/ редкол. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 346-349.
6. Шустова Н. Ю. Формування здатності майбутнього вчителя до ефективної професійної діяльності / Н. Ю. Шустова // Сучасні інформаційні технології та

інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми// Зб. наук. праць. – Вип. 47/ редкол. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016.

7. Шустова Н. Ю. Прийоми формування професійних якостей у студентів педагогічних навчальних закладів / Н. Ю. Шустова // Вісник Запорізького національного університету: зб. наук. праць. Педагогічні науки: / голов. ред. Г. В. Локарева. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2016. – №2(27). – С.121-130.

Статті в зарубіжних наукових періодичних виданнях

8. Шустова Н. Ю. Математична компетентність вчителя молодшої школи як передумова його фахової компетентності / Н. Ю. Шустова // Science and Education a New Dimension: Pedagogy and Psychology, II (18). – Issue: 37. – Budapest, 2014. – P. 85-88.

9. Шустова Н. Ю. Засоби формування готовності та здатності майбутніх учителів до професійного саморозвитку/ О. І. Матяш, Н. Ю. Шустова // EUROPEAN HUMANITIES STUDIES: State and Society/ EUROPEJSKIE STUDIA HUMANISTYCZNE: Państwo i Społeczeństwo, III. – Poland, 2016. – P. 232-247.

Наукові праці апробаційного характеру

10. Шустова Н. Ю. Місце і роль Інтернет-технологій у системі професійного самовдосконалення вчителя початкової школи / Н. Ю. Шустова // Інформаційні технології в освіті та науці: зб. наук. праць. – Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2015. – Вип. 7. – С. 229 - 234.

11. Шустова Н. Ю. Зарубіжний досвід формування математичної компетентності майбутніх учителів у педагогічних коледжах / Н. Ю. Шустова // Проблеми математичної освіти (ПМО – 2015): матеріали міжнародної науково-методичної конференції, м. Черкаси, 4-5 червня 2015 р. – Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2015. – С. 321-322.

12. Шустова Н. Ю. Діагностика сформованості основ професійного самовдосконалення майбутніх учителів / Н. Ю. Шустова // Проблеми та перспективи фахової підготовки вчителя математики: зб. наук. праць за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф., 26-27 листопада 2015 р. / М-во освіти і науки України, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського [та ін.]. – Вінниця: Планер, 2015 р. – С. 217-219.

13. Шустова Н. Ю. Організація підготовки до професійного самовдосконалення майбутніх учителів / Н. Ю. Шустова // Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень: зб. наук. пр. – Вип.4 (7) / редкол.: Р. С. Гуревич (голова) [та ін.]; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2015 р. – С. 372-374.

14. Шустова Н. Ю. Формування у майбутніх учителів здатності до забезпечення наступності у навчанні математики/ Н. Ю. Шустова // Реалізація наступності в математичній освіті: реалії та перспективи: збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції, 15-16 вересня 2016 р. / Міністерство освіти і науки України, ДЗ «ПНПУ імені К. Д. Ушинського» [та ін.]. – Х.: Вид-во «Ранок», 2016. – С. 291-294.

15. Шустова Н. Ю. Формування основ професійного саморозвитку вчителя як педагогічна проблема / Н. Ю. Шустова // Актуальні проблеми сучасної науки та

наукових досліджень: зб. наук. пр. – Вип. 6 (9) / редкол.: Р. С. Гуревич (голова) [та ін.]; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016 р. – 279-282.

16.Шустова Н. Ю. Місце і роль системи задач у методичній діяльності викладача математики педагогічного коледжу/ Н. Ю. Шустова // «Методичний пошук вчителя математики»: збірник наукових праць за матеріалами I Всеукраїнської дистанційної науково-практичної конференції, м. Вінниця, 16 березня 2017 р. – Вінниця: Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, 2017. – С.199-201.

Праці, що додатково відображають наукові результати дослідження

17. Шустова Н. Ю. Формування основ професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи у процесі фахової підготовки: практичний poradnik/ Н. Ю. Шустова. – Вінниця, ТОВ «Вінницька міська друкарня», 2016. – 88 с.

18.Шустова Н. Ю. Навчально-методичний комплекс спецкурсу «Основи професійного саморозвитку вчителя» / Н. Ю. Шустова. – Вінниця, 2016. – 48 с.

19.Шустова Н. Ю. Організація самостійної роботи студентів на заняттях з математики / Н. Ю. Шустова. – Вінниця, 2016. – 47 с.

АНОТАЦІЇ

Шустова Н. Ю. Формування у майбутніх учителів початкової школи здатності до професійного саморозвитку у процесі фахової підготовки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Міністерство освіти і науки України, Вінниця, 2017.

У дисертації висвітлено проблему формування у майбутніх учителів початкової школи здатності до професійного саморозвитку. Розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено авторську методику формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи, яка включає методи, прийоми та засоби формування здатності до професійного саморозвитку майбутнього вчителя. Визначені та теоретично обґрунтовані критерії, показники та рівні сформованості здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи. Запропонована модель формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів початкової школи та виокремленні організаційно-педагогічні умови (стимулювання мотивації до професійного саморозвитку; удосконалення методів та прийомів організації самостійної пізнавальної діяльності студентів; спрямованість удосконалення педагогічної діяльності викладачів на формування основ професійного саморозвитку майбутніх фахівців; оволодіння студентами прийомами і засобами професійного саморозвитку; створення праксеологічного середовища).

Ключові слова: професійний саморозвиток вчителя; здатність до професійного саморозвитку майбутніх учителів; основи професійного саморозвитку майбутніх учителів; критерії, показники та рівні здатності до професійного саморозвитку майбутнього вчителя початкової школи.

Шустова Н. Ю. Формирование у будущих учителей начальной школы способности к профессиональному саморазвитию в процессе профессиональной подготовки. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 «Теория и методика профессионального образования». – Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского, Министерство образования и науки Украины, Винница, 2017.

В диссертации отражено проблему формирования у будущих учителей начальной школы способности к профессиональному саморазвитию. Разработана, теоретически обоснована и экспериментально проверена авторская методика формирования способности к профессиональному саморазвитию будущих учителей начальной школы, которая включает методы, приемы и средства формирования способности к профессиональному саморазвитию будущего учителя. Определены и теоретически обоснованы критерии, показатели и уровни сформированности способности к профессиональному саморазвитию будущих учителей начальной школы. Предложенная модель формирования способности к профессиональному саморазвитию будущих учителей начальной школы и выделены организационно-педагогические условия (стимулирование мотивации к профессиональному саморазвитию, совершенствование методов и приемов организации самостоятельной познавательной деятельности студентов; направленность совершенствования педагогической деятельности преподавателей на формирование основ профессионального саморазвития будущих специалистов; овладение студентами приемами и средствами профессионального саморазвития, создание праксеологической среды).

Ключевые слова: профессиональное саморазвитие учителя; способность к профессиональному саморазвитию будущих учителей; основы профессионального саморазвития будущих учителей; критерии, показатели и уровни готовности к профессиональному саморазвитию.

Shustova N. Forming the capability of professional self-development of would-be primary school teachers in the course of professional training. – Qualification academic paper, as a manuscript.

A thesis for the degree of Candidate of Pedagogic Sciences in speciality 13.00.04 “Theory and Methods of Professional Training”. – Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, the Ministry of Education and Science of Ukraine. – Vinnytsia, 2017.

The thesis substantiates and studies the theoretical background of forming the capability of professional self-development of would-be primary school teachers. Having analyzed the key aspects of forming professional competences of would-be primary school teachers in teacher education in the USA, Great Britain, Germany, France, and Poland, the author determines the relevant factors of foreign experience in forming professional competence of would-be primary school teachers.

The author elaborated, theoretically substantiated and experimentally verified the original methodology for forming the capability of professional self-development of would-be primary school teachers which comprises the principles of forming the

capability of professional self-development of would-be primary school teachers (principles of activity, independence, consistency, voluntariness), organizational and pedagogical conditions (stimulating motivation for professional development; perfection of methods and techniques for the organization of student's independent work; directing improvement of lecturers' educational activity at the formation of the basis for professional development of would-be specialists; students' mastering techniques and methods of professional development; creation of praxeological environment), methods, techniques, forms and facilities for forming the capability of professional self-development of would-be primary school teachers. The author dwells on the methods of self-observation, self-assessment, modeling, educative situations, experience exchange, conversations, discussions, studying educational experience, stimulation of motivation for studying, interactive methods, project method and the following techniques: "Assess yourself", "Deferred solution", "Retain your own viewpoint", "Learn by teaching", "Explain something new", "Catch the mistake", "Time limitation", "Cribs", "The best task", "Reflection on one's own activity", etc. Within the framework of the application of the methodology for forming the capability of professional self-development of would-be primary school teachers the following modes of activity are engaged: lectures, practical training, laboratory course, gaming, project presentation, independent work, teaching practice, special courses, participation in conferences and teaching associations, discussing crucial questions in professionally-oriented chat rooms and on Internet blogs. The methodological supply for forming the capability of professional self-development of would-be primary school teachers offered by the author has been approved in the course of professional training of would-be teachers at teacher-training institutions, in particular, through the introduction of the original special course "Basics of a teacher's professional self-development". The author elaborated and theoretically substantiated the criteria and indices of the formation of the capability of professional self-development of would-be primary school teachers, namely the criterion of general capability of self-development, the criterion of students' ability to improve their own activity, the criterion of would-be teachers' capability of efficient independent activity aimed at professional development, and the criterion of capability of the application of the technology of professional self-development. The author determined, substantiated and experimentally verified the levels of the formation of the capability of professional self-development of would-be primary school teachers: high, sufficient, medium, and low levels. The special scientific and methodological supplies for forming the capability of professional self-development of would-be primary school teachers elaborated within the research framework was prepared and introduced into educational practice of teacher-training institutions. Manuals for lecturers of teacher-training institutions edited by the author offer a wide range of techniques and methods for the efficient formation of all the indicators of the capability of professional self-development of would-be primary school teachers. The research and experimental work proved the efficiency of the present methodology for forming the capability of professional self-development of would-be primary school teachers.

Keywords: professional self-development of a teacher; the capability of professional self-development of would-be primary school teachers; basics of would-be teachers' professional self-development; criteria, indices and levels of the capability of professional self-development of would-be primary school teachers.